

Venäjä etsii modernisaation tekijöitä

■ Markku Kivinen

Pari vuotta sitten osallistuin Venäjän Tiedeakatemian taloustieteen laitoksen järjestämään kansainväliseen konferenssiin. Ulkomaalaiset tuotiin paikalle linja-autolla, joka oli jo lähdössä puoli tuntia myöhässä. Kun lopulta pääsimme tiedeakatemian päärakennukselle, kävi ilmi, että alku myöhästyi toista tuntia. Yhtäkkiä kiinalainen osanottaja sai tarpeekseen ja huudahti: ”Minkälainen maa tämä on, kun mitään ei tehdä ajallaan?”

Juhlasali oli hyytävän kylmä. Istuimme päällystakit päällä ja hansikkaat kädessä, hengitys huurusi. Unkarilainen kollega ei voinut olla kysymättä, oliko tämä se energiasuurvalta – meillä Budapestissä on sentään lämmin. Elettiin lokakuun alkupuolta ja neuvostoajalta peräisin olevan määräyksen mukaan lämmitys käynnistettiin vasta lokakuun 15. päivänä. Salin kello oli pysähtynyt.

Tänä syksynä osallistuin pariin Venäjän uuden eliitin järjestämään konferenssiin. Ulkoinen puoli oli täysin kunnossa. Kaikki tapahtui ajallaan, jokaisella ulkomaisella osanottajalla oli koko ajan käytössään mersu ja autonkuljettaja. Majoitus oli järjestetty Moskovan hienoimpiin hotelleihin. Presidentti Dmitri Medvedevin modernisaatiovaatimus näyttää johtaneen siihen, että erilaiset Kremlin lähellä olevat ajatushautomot ovat käynnistäneet monimuotoista keskustelua modernisaation haasteista ja ohjelmasta. Olin läsnä kahdessa konferenssissa. Toisen taustahahmona oli pääideologina pidetty Vladislav Surkov, joka on Venäjän presidentin hallinnon kakkosmiehen. Teemana oli modernisaation sosiaalinen ulottuvuus. Presidentin hallinnon ykkösmiehen Sergei Naryškinin isännöimässä konferenssissa pohdittiin Venäjän historian tulkintoja perestroikasta nykypäiviin saakka. Tämä historioitsijoiden konferenssi oli

perinteisempi ja osanottajakaarti muodostui pääosin melko ikääntyneistä akateemikoista.

Modernisaatioseminaarin osanottajakunta oli laajempi ja se sai venäläisessä mediassa laajaa huomiota. Osanottajina oli hallitsevan Yhtenäisen Venäjä -puolueen johtoa, muun muassa monia duuman valiokuntien puheenjohtajia. Paikallinen intelligentsia oli edustettuna varsin laajalla skaalalla, mukana oli myös nykyeliitin kriitikoita, kuten sosiologit Boris Kagarlitski ja Olga Kryštanovskaja; lisäksi oli tutkimuslaitosten ja think tankien johtajia monilta eri aloilta. Myös joitakin Venäjän tunnetuimmista taiteilijoista, kuten elokuvaohjaaja Pavel Lungin, oli kutsuttujen joukossa. Ulkomaalaisia oli kaikkiaan vain kourallinen, pääasiassa teknologia-politiikan asiantuntijoita. Yhdysvaltain sosiologiliiton puheenjohtaja Randall Collins oli minun ohellani ainoa sosiologi.

Keskustelussa haetaan erityisesti modernisaation tekijää. Monet puheenvuorot nostavat esiin keskiluokkaa jonkinlaisena modernisaation avaintoimijana. Kukaan ei kuitenkaan konkreettisesti analysoi keskiluokkien asemaa tai tilannetta viime vuosien aikana. Valtio on toinen tekijä, joka on avainasemassa lähes kaikissa puheenvuoroissa. Eli ne on tarkoitettu enemmän tai vähemmän suoriksi vetoomuksiksi tilaisuuden järjestäjille, Yhtenäiselle Venäjälle ja uudelle eliitille. Paikalla oli kuitenkin vain poliittista ja intellektuaalista eliittiä, suuryritykset ja ns. voimaministeriöt loistivat poissaolollaan. Sen sijaan Olga Kryštanovskaja, joka on lanseerannut yhteiskuntatutkimukseen ajatuksen silovikkien – ns. voimamiesten ja voimaministeriöiden – avainroolista, on paikalla. Hänen piti muutama vuosi sitten julkaista kirja Mihail Hodorkovskista, mutta sitä ei ole kuulunut. Sen sijaan hän on liittynyt Yhtenäisen Venäjän jäse-

neksi. Boris Kagarlitski, joka on uhmannut valanpitäjiä neuvostoajoista nykypäivään, tekee lavean yleistyksen: ”Se, että meidät on kutsuttu tänne, on osoitus nykyisen eliitin kriisistä.”

Jo neuvostoaikana luonnontieteen ja teknologian asiantuntijoilla ns. tehnaareilla oli lupa puhua suunsa puhtaaksi. Näin kävi nytkin. Dubnan ydinvoimaa tutkivan keskuksen johtaja moittii hallituksen avauksia teknologia-politiikassa pelkäksi retoriikaksi. ”Sanoja, sanoja, pelkkiä sanoja”, hän huudahtaa.

Toinen fyysikko, Nobel-palkitun Pjotr Kapitsan poika, itsekin tunnettu tiedemies ja tiedeohjelmien tekijä Sergei Kapitsa panee paremmaksi: ”Meillä vallitsee typeryyden kulttuuri. Jos haluaisimme saavuttaa tieteen rahoituksessa edes Neuvostoliiton tason, tiedebudjetin pitäisi olla kaksikymmentä kertaa suurempi.”

Yliopistojen rehtorit esittävät tilastoja siitä, kuinka heikkoa opiskelija-aines nykyisin on. Taustalla on korkeakoulutuksen rahapula, jota on korjattu ottamalla sisään yhä enemmän maksavia opiskelijoita. Joku tuo esiin tilaston, jonka mukaan venäläisten patenttien määrä on ollut vain yksi prosentti Kiinan tai Japanin patenteista, jotka ovatkin lähellä koko EU:n ja Yhdysvaltojen lukuja.

Yrittäjyyden merkityksestä puhutaan vain vähän. Venäjällä on kuitenkin edelleen vähemmän yrittäjyyttä kuin muissa ns. siirtymätalouksissa. Yrittäjyyden institutionaaliset edellytykset liittyvät selkeisiin pelisääntöihin ja byrokraattisen valvonnan vähentämiseen. Tätä puolta ei juurikaan käsitellä. Ulkomaiset asiantuntijat yrittävät tosin viitoittaa erilaisia malleja, joilla energiarahoja saataisiin kanavoitua talouden muiden alojen modernisointiin. Kukaan ei kuitenkaan tee tästä selkeitä poliittisia johtopäätöksiä. Omassa puheenvuorossaan Surkov on jopa hätkähdyttävän avoin, hän myöntää, ettei hänellä – tai hallituksella ylipäätään – ole suoria vastauksia teollisuuspolitiikan tai tiedepolitiikan suuriin kysymyksiin.

Omassa puheenvuorossani yritän nostaa esiin erilaisia hyvinvointivaltion malleja. Neu-

vostojärjestelmän romahdukseen liittyy myös koko sosiaalivakuutusjärjestelmän, sosiaalipalvelujen ja eläkejärjestelmän muutos. Venäjä on nykyisin Kiinan tapaan menossa kohti yhdysvaltaista mallia, jossa avainasemassa ovat markkinat ja valtion rooli on vähäinen. Pohjoismaisen universaaleihin etuihin ja valtiollisiin hyvinvointipalveluihin perustuvan mallin edellytykset puuttuvat, koska järjestäytyntä yhteiskuntaluokkien edunvalvontaa ei oikeastaan ole. Yritän sanoa, että hyvinvointivaltion mallin pitäisi valita tietoisena erilaisista mahdollisuuksista ja hyödyntäen myös muiden maiden kokemusta ja niiden sosiaalisia innovaatioita.

Joku tulee jälkikäteen sanomaan, että puheenvuoroni kuulosti kovin pohjoismaalaiselta, mutta ei varmaankaan herätä vastakaikua Venäjän nykyisessä eliitissä. Tämä ei kuitenkaan näytä pitävän paikkaansa, sillä esitelmäni uutisoidaan laajasti sekä venäläisissä tiedotusvälineissä että Yhtenäisen Venäjän kotisivuilla.

Yhtenäisen Venäjän sisällä näyttääkin olevan kolme erilaista linjaa. Kaikki sanovat olevansa konservatiiveja, mutta tähän liitetään erilaisia lisämääreitä. Kansalliskonservatiivit korostavat erityisesti nationalismia. Liberaalikonseratiivit ovat taas vahvasti länsimielisiä ja lähellä Euroopan perinteisiä porvarillisia puolueita. Sosiaalikonseratiivit taas korostavat hyvinvointipolitiikan merkitystä ja ovat lähellä läntistä sosiaalidemokratiaa. Kaikilla suuntauksilla on omia ajatushautomoitaan ja kiista siitä, minkälaisessa hengessä Venäjällä ollaan samanaikaisesti konservatiiveja ja moderneja, jatkuu.

Meidän istuessamme seminaarissa Moskovassa tapahtuu suuri poliittinen mullistus. Presidentti Medvedev erottaa Moskovan pitkäaikaisen pormestari Juri Lužkovin. Lentokentällä muuan suomalainen liikemies kommentoi: ”Modernisaation ensimmäinen askel on jo otettu. Lippalakki on poissa muodista.”

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin johtaja.